

LÁSZLÓ JÁNOS

MTA Pszichológiai Intézete, Budapest

PEKÁR KÁROLY, A MŰVÉSZI PSZICHOLÓGIA ELSŐ TANÁRA BUDAPESTEN

„Kiváló dicsérettel kell megemlékeznünk az 1. számú pályaműről. (Az érzésekről mindig elmondhatjuk stb.) A mi benne különösen dicséretre méltó, az szerzőjének gazdag olvasottsága. Nemcsak a szorosabban vett esztétikai irodalomban jártas, hanem ismeri és használja az érintkező tudományzakok európai és magyar irodalmát. Igazán széles körű tanulmányai segítségével képes tulajdonképpen tárgyanak anatómiai és fiziologiai alapot vetni, s ezen az alapon folytatni pszichológiai és esztétikai vizsgálatait Wundt és Fechner irányában.” Ezekkel a szavakkal méltatta Beöthy Zsolt, a bírálóbizottság elnöke, a budapesti Tudományegyetem Bölcsészeti Karának 1890. évi esztétikai pályázatán koszorúval kitüntetett pályamunkát, illetve annak szerzőjét az akkor huszonegy éves Pekár Károlyt. A pályamunka kibővített változata hét évvel később, 1897-ben jelent meg, immáron Pozitív esztétika címmel. Az alcím további eligazítást is ad: Fiziologiai és pszichológiai esztétika.

Az eredeti pályamű megszületésekor alig egy évtized telt el a lipcsei pszichológiai laboratórium megalapításától, és nem sokkal több a kísérleti esztétika első jelentős állomásának, FECHNER (1876) kétkötetes „Bevezetőjének” megjelenésétől. A könyv mai olvasója egyetérthet Beöthy Zsolt értékelésével: a szerző legfontosabb érdeme valóban Wundt és Fechner gondolatainak magyar nyelvű interpretálása. Maga a mű azonban a figyelmes olvasó számára további tanulságokat is rejteget. Mindenekelőtt az esztétika jól körülhatárolt területén betekintést nyújt abba az ellentmondásos folyamatba, amelyben a filozófia keretein belül művelt hagyományos pszichológiából a fiziologiai (mai szóval azt mondanánk, hogy kísérleti) lélektan kiválik, illetve azokba az integrációs törekvésekbe, amelyek a kísérleti esztétika kérdésfeltevéseit és eredményeit a hagyományos esztétikai nézetrendszerekbe próbálják illeszteni.

Mindezt jól szemlélteti az a három fejezet, amelyet a könyv „Pszichológiai vizsgálat” című részéből választottunk ki. Az első szemelvény az asszociáció fogalomtörténetével foglalkozik, világosan felsorakoztatva a filozófiai hagyományokat, mintegy megelőlegezve Rapaport Dezső Dávidnak a harmincas években írott elméleti tanulmányát, amikor is az asszociáció kategóriája a kísérleti pszichológiának is központi fogalmává vált. A további két szemelvényben az asszociációs elvet a szerző a műalkotás és a műélvezet pszichológiájára alkalmazza. Noha a részleteket illetően a szerző számos elgondolásán túljárt az idő, mindenekelőtt a mai pszichológia elemi asszociációk helyett kognitív struktúrákban „gondolkodik”, az olvasó számára talán meglepő lesz, hogy a szemelvényekben tárgyalt kérdések mennyire aktuálisak.

A szöveget kisebb rövidítésekkel (amelyeket minden esetben jelzünk) közöljük, a helyesírás korszerűsítésén kívül egyéb változtatásokat nem eszközöltünk.

Említést érdemel még, hogy ezzel a könyvével Pekár Károly a Budapesten művészeti pszichológiából magántanári képesítést szerzett.

PEKÁR KÁROLY

POZITÍV AESTHETIKA

Pszichológiai vizsgálat

Pszichológiai vizsgálat alatt értjük jelen esetben a szűkebb értelemben vett pszichológiai kutatást. Tágabb értelemben az egész dolgozat fizio-pszichológiai, sőt fizikális részével is pszichológiai vizsgálat. Amint Wundt fizio-pszichológiájában az aggyal, az idegrendszerrel külön foglalkozik, s ahogy utána cselekszik ezt a fizio-pszichológusok, úgy tettük mi is: az érzés vizsgálatánál vizsgáltuk az idegrendszert, sőt az érzés ingerét is ezután hatását. Eljutottunk az érzéki érzetekhez, ezeknek elménk által sajátos módon rendezett rendszeréhez, érzékiségünk jelrendszeréhez. Ezekből indul ki most már a szorosabb értelemben vett pszichológiai vizsgálat. — E téren, a szép általános pszichológiai kutatásában Fechner Gusztáv Theodor válik ki alapvető munkálataival: *Vorschule der Aesthetik*, két kötet, 1876. Lipcse. Az ő nyomán indult meg az a német-francia iskola, melyet pszichológus-esztétikusok nével illetnek, s melynek eredményeire a továbbiakban helyenként külön fogunk kiterjeszkedni.

A képzetkapcsolásról általában

A képzetek felidéződhetnek az akarat befolyása alatt, vagy látszólag önkéntelenül, de tényleg csak akaratunkon kívül fekvő okok folytán. Ily ok lehet külső benyomás, érzéki kép, vagy pedig más képzet bizonyos vonatkozása. És éppen e vonatkozások, e kép- vagy képzetviszonyok szerint szokták osztályozni a képzetkapcsolásokat. Az ezzel foglalkozó asszociológiának egész irodalma van.

Módszérünkhöz híven, itt is a tapasztalat és pedig lehetőleg a fizio-pszichológiai tapasztalat alapján szeretnénk tovább haladni s tovább építeni és úgy osztályozni a különféle kapcsolásokat; de e téren, az asszociáció-mechanizmusnál már mondottakon kívül nem támaszkodhatunk sem a szükséges tényekre, sem előző kísérletekre. Épp azért, mielőtt a fizio-pszichológiai alapon történő osztályozást megkísértenők, leghelyesebb lesz a főbb osztályozásokon röviden végigpillantani.

A képzetkapcsolás tanának története, mint annyi elméleté, Arisztotelészre vezet vissza. Aki kétezer évvel ezelőtt megteremtette a logikát, a lélektan alapját is megvetette. «Kisebb természettudományi munkái» (*Parva naturalia*), melyeket «A lélekről» (*de anima*) szóló három könyv címen is emlegetnek, képezik az arisztotelészi psi-